

MUHİBBÎ'NİN BAHR-İ TAVÎLİ

Beyhan KESİK¹

Özet

Bir gelenek edebiyatı değeri taşıyan klasik Türk edebiyatında birçok eser kaleme alınmıştır. Bu edebiyatta manzum eserler ön planda olsa da mensur eserlerin sayısı hiç de az değildir. Ayrıca bazı eserlerin manzum-mensur karışık bir halde oluşturulduğu da görülmektedir. Eskilerin eşkâl-i nazm diye adlandırdıkları ve -birkaçı hariç- Arap edebiyatı kökenli nazım şekilleri ile kaleme alınan eserler, bu edebiyatın önemli bir kısmını teşkil etmektedir. Bu nazım şekillerinden biri de örneğine diğerlerine oranla daha az rastlanan bahr-i tavîldir. Son zamanlarda yapılan bazı çalışmalarla 28 şaire ait 42 bahr-i tavîl tespit edilmiştir. Bu çalışma ile Muhibbî mahlası ile şiiirler kaleme almış olan Kanunî Sultan Süleyman'ın bahr-i tavîli tanıtılacaktır.

Anahtar Kavramlar: Gelenek, klasik Türk edebiyatı, bahr-i tavîl, Muhibbî.

MUHİBBİ'S BAHR-I TAVÎL

Abstract

A lot of works were written out in Classical Turkish Literature which carries a traditional literature value. In this literature, though works in verse are favourite ones, number of works in prose isn't few. Besides, some works are seen to be formed both in verse and prose. Works, written out in verse forms rooted Arabian Literature, which the old calls eşkal-i nazm and -except a few - constitute an important part of this literature. One of these verse forms is bahr-i tavîl, whose sample is coincided fewer than the others. In recent times, 42 bahr-i tavîls belonging to 28 poets have been determined with some studies. With this study, Suleiman the Magnificent's bahr-i tavîl will be introduced, who wrote out poems with Muhibbî pseudonym.

Keywords: Tradition, Classical Turkish Literature, Bahr-i Tavîl, Muhibbî.

¹ Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, b_kesik@hotmail.com.

Giriş

Eskilerin *eşkâl-i nazm* diye adlandırdıkları ve -birkaçı hariç- Arap edebiyatı kökenli nazım şekilleri ile kaleme alınan eserler, klasik Türk edebiyatının önemli bir kısmını teşkil etmektedir. Bu nazım şekillerinden biri de örneğine diğerlerine oranla az rastlanan *bahr-i tavîl*dir. Bu şeklin ilk örneğinin hangi edebiyatta görüldüğü tam olarak bilinmese de eldeki örneklere göre Anadolu sahasında ilk bahr-ı tavîl, XV. yüzyıl şairi Ahmet Paşa tarafından kaleme alınmıştır. Fars Edebiyatı'ndaki ilk örneklerden birini Abdülali adlı bir şair yazmıştır. Bugüne kadar yapılan çalışmalarla² 28 şaire ait 42 bahr-i tavîl tespit edilmiştir (bk. Aksoyak 2007). Muhibbî mahlası ile şiirler kaleme almış olan Kanûnî Sultan Süleyman'ın "Bahr-i Tavîl-i Sultân Süleymân" başlığı altında bir mecmuada yer alan eseri ile bahr-i tavîl yazan şair sayısı 29'a ve bahr-i tavîl sayısı da 43'e yükselmektedir.

Muhibbî oldukça hacimli bir divana sahiptir ve divanının çeşitli neşirleri yapılmıştır³. Ayrıca divanda yer almayan birçok şiiri de başka çalışmalarla tanıtılmıştır.⁴ Gerek basılı divanlarında gerek diğer çalışmalarda Muhibbî'nin bahr-i tavîline rastlanmamıştır. Bu bahr-i tavîl, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi R 1965 numarada kayıtlı mecmuanın 54a-55a yapraklarındadır. Mecmuada ayrıca Muhibbî'nin 3 gazeli⁵ de yer almaktadır. Mecmuanın tavsifi şu şekildedir:

Mecmû'a, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi R 1965.

Dış ölçüleri 205 ve iç ölçüleri 108 mm, 175 yaprak, 15 satırdır. Serlevha müzehheptir. Cetvel ve söz başları kırmızıdır, şemseli, kahverengi deri ciltlidir. Kâğıt türü aharlıdır. Talik hatla yazılmıştır. İstinsah tarihi ve derleyeni / müstensihisi belli değildir.

Muhtevası: Mecmuada şiirleri bulunan şairler, alfabetik olarak şu şekildedir:

Âlî, 'Âlî, Âfitâbî, Âgehî, Avnî, Bâ'î, Bahârî, Bahâyî, Bahâyî-i Bağdadî, Bahtî, Bâkî, Bâlî, Cinânî, Emrî, Feyzî, Figânî, Fuzûlî, Gınâyî, Hâletî, Hâtemî, Hayâlî, Hayretî, Hikmetî, Hilmî-i Bağdadî, Hükmi, Hüseyinî, Hüsrev, İşretî, Kerîmî, Kesbî, Mesîhî, Mesîhî-i Tebrizî, Mirzâ Sâib, Mislî, Muhibbî, Murâdî (Sultan Murad), Nâ'ilî, Nâdirî, Nâtîkî, Necâtî, Nef'î, Nev'î, Örfî, Rûhî, Rûhî-i Bağdadî, Sâdik, Selâmî, Semâ'î, Seyyid Nesîmî, Sürûrî, Şehrî, Şem'î, Şemsî Paşa, Şeydâ, Şeyhoğlu, Tâlib, Tarzî, Tıflî, Ulvî, Usûlî, Veysî, Visâlî, Yahya, Hasan Paşa, Zârî, Zâtî, Zihnî, Zuhûrî, Zühdî-i Bağdadî.

² İsmail Parlatır (1992). "Fuat Bayramoğlu ile Anılarda". *Türk Dili Dergisi* (487): 24-26; Rasih Erkul (1993). "Bir Bahr-i Tavil Örneği ve Birri Mehmed Dede". *Yedi İklim*. V (39): 43-45; İ. Hakkı Aksoyak (1999). "Bahr-i Tavil". *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Dr. Himmet Biray Özel Sayısı: 438-445. Ahmet Mermer (2002). "XVI. Yüzyıl Divan Şairi Fedayi ve İki Bahr-i Tavili". *İlmî Araştırmalar* (14): 121-129; İ. Hakkı Aksoyak (2007). "Anadolu Sahasında İlk Bahr-i Tavil Ahmed Paşa'nın mıdır?". *Turkish Studies* 2 (4): 84-97.

³ Âdile Sultan (1309/1893-94). *Dîvân-ı Muhibbî*. İstanbul: Matbaa-ı Osmânî; Coşkun Ak (1987). *Muhibbî Divânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları; Vahit Çabuk (1980). *Dîvân-ı Muhibbî I-II-II*. İstanbul; Tercüman 1001 Temel Eser: 154-155-156; Orhan Yavuz vd. (2014). *Muhibbî Divânı Bölge Yazma Eserler Nüshası (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)*. Konya: Palet Yayınları.

⁴ Kamil Ali Gıynaş (2014). "Üç Nazire Mecmuasından Hareketle Muhibbî'nin Dîvânında Bulunmayan Şiirleri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7 (29): 399-440; Beyhan Kesik vd. (2015). "Bir Şiir Mecmuasından Hareketle Muhibbî'nin Yayımlanmamış Şiirleri". *International Journal of Language Academy Volume 3* (1): 361/373; Beyhan Kesik (2015). "Kanûnî'nin Şah Tahmasb'ın Gazeline Cevabı". *SOBİDER Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science* (2): 203-210.

⁵ Gazelin biri, Âgehî'nin tahmisinden ilave mısraların çıkarılmasıyla elde edildi.

Bahr-i tavîl, iki ayrı terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Biri Arap aruzunun ilk bahrinin adı olup Fars ve Türk edebiyatlarında hemen hiç kullanılmamıştır (bk. Kesik ve Ö. Şenödeyici 2015). Diğeri ise her mısraı kendi içinde secili ve genellikle aruzun *fe'ilâtün* tef'ilesi ile oluşturulan uzun mısralı bir nazım şeklidir (Tanyıldız 2015: 186). Dizelerin kafiyesi kit'a yahut gazel biçiminde olabilir. Manzumenin sonunda şair mahlasını kullanır. Beyit sayısı 97'ye dizelerdeki tef'ile sayısı da 50'ye kadar çıkabilmektedir. Konu olarak genellikle sevgilinin güzellik unsurları, âşık ve sevgili arasındaki münasebetler işlenir. Bunun yanı sıra münacat ve naat gibi dinî konular, mizah ve övgü konularına da yer verilebilir (Aksoyak 2007: 84).

Muhibbî'nin bahr-i tavîli, şekil olarak diğerlerinden farklılık göstermektedir. Öncelikle bu eserde dizeler kafiye bakımından benzer değildir. Bu yüzden de herhangi bir nazım şekli ile uyumlu olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Fakat eser, fasılalardaki secilerle adeta bir süslü nesir örneği sergilemektedir. *Fe'ilâtün* tefilesinin 258 kez arka arkaya sıralanmasıyla oluşmuştur. Bazı yerlerde vezin "*fâ'ilâtün*"e dönüşmektedir. Bu dönüşme "*fe'ilâtün*" ile başlayan kalıplarda mısra başındaki tef'ilenin "*fâ'ilâtün*"e dönüşmesi ile ilgili bir özellik değildir. Nitekim bazı yerlerde vezin art arda "*fâ'ilâtün*" şeklinde devam etmektedir. Bazı yerlerde de vezinde tutarsızlıklar görülmektedir.

Muhibbî eserine felekten şikâyet ederek başlar. Feleği "*kec-rev, mekkâr, cefâ-cûy, sitem-pîşe, bed-mihr, dil-âzâr*" gibi sıfatlarla anarken kendinden "*hasta, şûrîde, âvâre, âlüfte, âşüfte, sevdâ-zede, dil-şüde, bî-kes ve gam-dîde*" olarak bahseder. Dostlarla ve musahiplerle eğlence meclislerinde zevk ve safa içinde yaşayıp giderken feleğin kıskançlığına maruz kaldığını ve bu yüzden de eğlence meclislerinin dağıldığını, mutluluktan bir eser kalmadığını, kederden belinin büküldüğünü, gözünün yaşla dolduğunu, tabiplerin derdine derman olamadıklarını, perişan bir durumda iken birden gönlüne sefer sevdası düştüğünü, dostlarını ve memleketini terk ederek sefere çıktığını, menziller aştığını, yollarda bir takım sıkıntılarla karşılaştığını ve sonunda Bağdat'a ulaştığını dile getirir. Sonra Bağdat'ı, erlerini ve güzellerini latif ifadelerle över. Sonunda da şiirini över ve mahlasını söyleyip eserini bitirir.

Muhibbî'nin bu eseri, şu anki bilgilerimize göre bir sultan şair tarafından kaleme alınan tek bahr-i tavîl olma özelliğindedir. Eser edebî değeri yanında, Kanunî'nin Bağdat Seferi esnasında yollarda karşılaştığı zorlukları, Bağdat'a ulaşmasını ve Bağdat'ın güzellikleri karşısında duyduğu hayranlığı ifade etmesi bakımından da ayrı bir önem taşımaktadır.

BAHR-İ TAVİL-İ SULTÂN SÜLEYMÂN

[54a]

(1) İşidüñ derd-i dilüm düstlar el-kışsa ki n'itdi felek-i kec-rev (2) [ü] mekkâr [u] cefâ-cûy [u] sitem-pîşe [vü] bed-mihr [ü] dil-âzâr bu haste şûrîde âvâre (3) âlüfte [vü] âşüfte [vü] sevdâ-zede dil-şüde[ye] [vü] bî-kes ü gam-dîdeye bi'llâh bir niçe (4) yâr u muşâhib ki vaçanda gice gündüz gül ü gülzâra girüben mey [ü] maḥbûb (5) ile sermest ü ğazel-ḥ'ân yakalar çâk idüben serv ayağında ayağlar çeküben (6) ser-ḥoş olup gül bütâsından gül alup başlara şancup ele alup yürüyüp (7) bîd-i mu'allak sāyesinde geçinürdük n'ideyin âh bizi çün böyle görüp reşk apardı (8) felek el-kışsa gelüp tefriķa daşın götürüp meclisümüzde atuben şîşe-i 'işret ufadup (9) meclisi berhem

uruben dilleri âzürde idüben mezetüñ her biri bir yana dağıtdı (10) felek-i düşmen-i âdem baña ğam eyledi hem-dem be-heme-vaqt ü heme-dem qadümi eyledi (11) pür-ğâm dîdemi eyledi pür-nem baña cevritdi dem-â-dem (12) n'ideyüm hiç şabîb olmadı bu derdüme âğâh (13) nâ-gehân başuma sevdâ-yı sefer düşdi (14) yirümden duruben terk-i hüd u [54b] (1) yâr [u] diyâr eyleyüben tayy-i merâhil kıluben kat' -ı menâzil (2) idüben yol kesüben dağlar aşup geh yoruluban oturup (3) geh yarı yollarda qalup şu diyüben daşlar alup ğuşşadan bağruma çalup (4) ölüme şevkile şalup ben ser-geşte [vü] gümrâh nâ-gehân düşdi güzârüm süy-i Bağdâd ne (5) Bağdâd ki bir cennet-i a' lâ vü eri dil-berleri ğilmânşifat u hübları hür u peritek u eri (6) ' işve kılıcı nâz idici çok bilici qan dökici her biri evden çıkaracak meh-i tâbân (7) gelicek serv-i hırâmân baqıcaq çeşme-i hayvân aqıcaq ğâret-i imân ne diyem kim yir yüzinde (8) bunlaruñ her biri bir mâh hâbbezâ hıttâ-i Bağdâd ki yok mişli cihânda ben anuñ âb u hevâsın diyeyüm (9) yâ saña ta' rîfin anuñ zevk u şafâsın ideyüm Qâf-tâ-Qâf cihân-ı maşrıq u mağrib (10) yir yüzün şehr-be-şehr ülke-be-ülke biri seyyâh oluben seyr ider olsa gözümüz bir dağı (11) Bağdâd gibi şehr ü hevâsı vü ser-cisr ü leb-i deryâ vü perî-rüy-ı ' alî-şâh ammâ ne ' alî-(12)şâh ki bir qudretü'llâh baqıcaq ' aql aña hayrân göricek cân (13) aña qurbân qadidür serv-i hırâmân lebidür (14) la' l-i Bedehşân yüzidür bir meh-i tâbân [55a] (1) sözi yüz hasteye dermân özi ser-(2)defter-i hübân girüben qahvesin alsam gülüben disem işitem (3) âh eger ol beni görse göricek yüzün çevirse çevirüp ğayriye baqsa beni (4) reşk âteşe yaqsa ol perî-hüy [u] melek-şal' at [u] dil-h' âh qadi midür yoksa ki bir serv-i (5) çemen hâl midür yoksa ki bir nâfe-i âhü-yı Hoten qaddine hayrân olayum hâline qurbân (6) olayum ben aña çâker ü kul ez-dil ü ez-cân olayum gerçi qabül itmese bu hîdmeti sekbân (7) olayum bende kemîne qulam u ol ulu bir şâh yâ Rab ez-cümle âfitâb u beliyât-ı (8) zamândan Hâk anı kendi emânında idüp gice vü gündüz göreyüm qasr-ı hayâtı (9) bu cihân üstine tâ devr-i kıyâmet ola muhkem kim aña kec baqar olsa göreyüm (10) kûr ola dirdüm bu melek olsa gerek yoksa bu şürette kişi görmedi âdem ne diyem (11) kim çıkarur bir bakış ' âbid-i şad-sâle[yi] ez-râh ' ârif oldur ki cihânda (12) ' aşık-ı pāk-naqardur ' aşık-ı pāk-naqar olsa kişi hayli hünerdür sen eger pāk-naqarsan (13) baqâğör tâ ki baqardur yok eger kec-naqar olsañ ruğ-ı dil-dâra haqardur kûre-i ' aşqa (14) girüp şâf çıkan pāk-naqardur kim ki ' aşqa girüben ölmedi ' aşık-san anı (15) bil ki hacerdür şağınursan ki Muhibbî sözi şehdile şekerdür varı beyânâtı (16) anuñ dürr ü güherdür ki eger piş-keş itsek (17) geçinür lâyıqı her şâh (18) vallâhü a' lem.

Kaynakça

Âdile Sultan (1309/1893-94). *Dîvân-ı Muhibbî*. İstanbul: Matbaa-i Osmânî.

Ak, Coşkun (1987). *Muhibbî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Aksoyak, İ. Hakkı (1999). "Bahr-i Tavîl". Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Dr. Himmet Biray Özel Sayısı: 438-445.

Aksoyak, İ. Hakkı (2007). "Anadolu Sahasında İlk Bahr-ı Tavîl Ahmed Paşa'nın mıdır?". Turkish Studies 2 (4): 84-97.

Çabuk, Vahit (1980). *Dîvân-ı Muhibbî I-II-II*. İstanbul. Tercüman 1001 Temel Eser: 154-155-156.

Erkul, Rasih (1993). "Bir Bahr-i Tavîl Örneği ve Birri Mehmed Dede". Yedi İklim. V (39): 43-45.

Gıynaş, Kamil Ali (2014). "Üç Nazire Mecmuasından Hareketle Muhibbî'nin Dîvânında Bulunmayan Şiirleri". Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 7 (29): 399-440.

Kesik, Beyhan (2015). "Kanûnî'nin Şah Tahmasb'ın Gazeline Cevabı". SOBİDER Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science (2): 203-210.

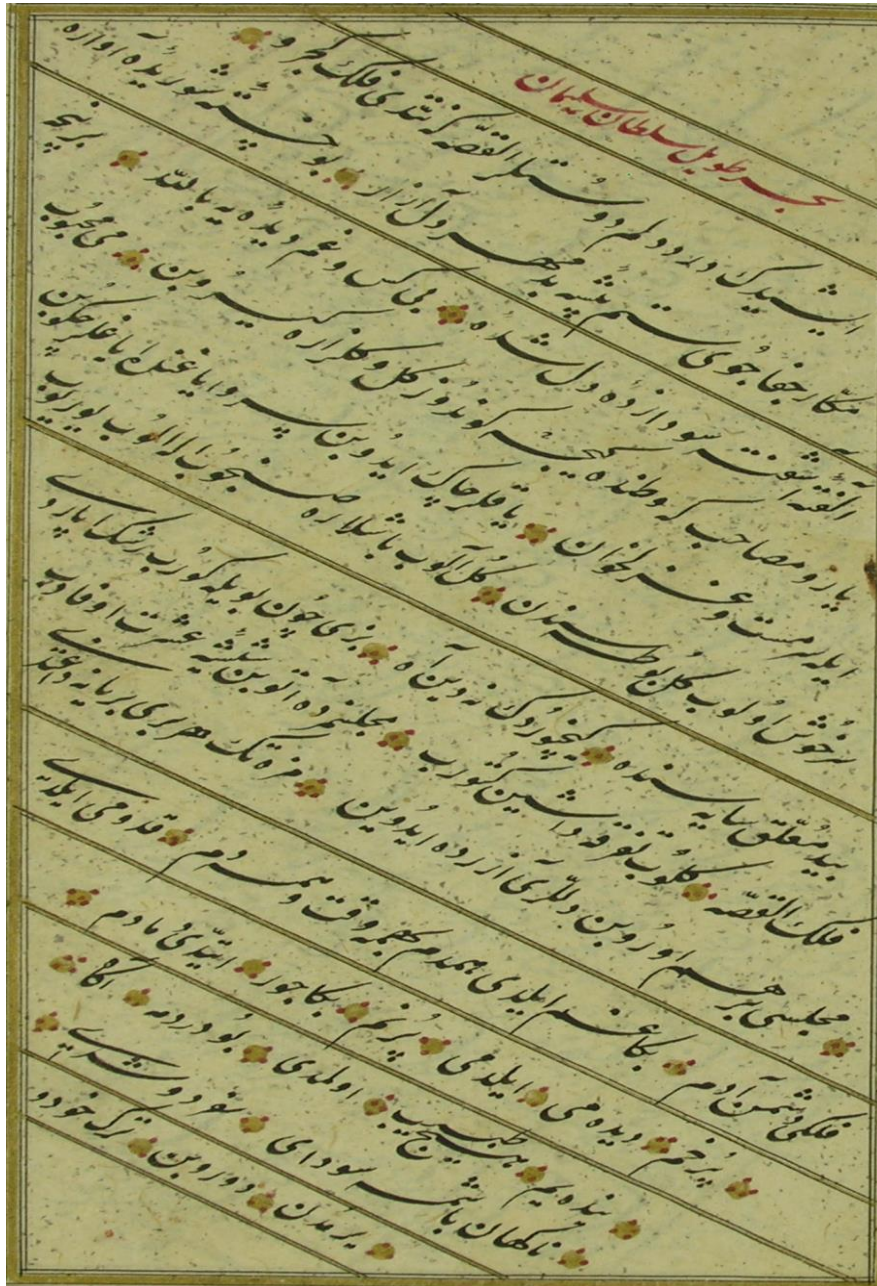
Kesik, Beyhan, Özer Şenödeyici (2015). *Aruz Teori ve Uygulama*. İstanbul: Kesit Yayınları.

- Kesik, Beyhan, Zehra Pehlivan, Emre Şengül (2015). "Bir Şiir Mecmuasından Hareketle Muhibbî'nin Yayınlanmamış Şiirleri". *International Journal of Language Academy* Volume 3 (1): 361-373.
- Mermer, Ahmet (2002). "XVI. Yüzyıl Divan Şairi Fedayi ve İki Bahr-i Tavîli". *İlmî Araştırmalar* (14): 121-129.
- Parlatır, İsmail (1992). "Fuat Bayramoğlu ile Anılarda", *Türk Dili Dergisi* (487): 24-26.
- Tanyıldız, Ahmet (2015). "Şekil Bilgisi". *Osmanlı Edebî Metinlerini Anlama Kılavuzu*. Ed. Özer Şenödeyici. İstanbul: Kesit Yayınları. 159-188.
- Yavuz, Orhan vd. (2014). *Muhibbî Divânı Bölge Yazma Eserler Nüshası (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)*. Konya: Palet Yayınları.

Ekler

54a

سوزی یوز خسته در مان اوزی سر
 دقم تو بان کیر وین قهوه سین الکم کولون الیم ایشتم
 اهر اول نی کور اولی می سوی ملک طلق دلناه قدیر جان اولیم کیر
 رشک اشته یاقه کیر ناؤ آهوی فن کیر چنست پوت له بو خدی کیر
 چن خال مید یوزیت کیر ناؤ ارجان اولیم کیر یارب از جمله فاکت و بکاش
 اولیم بن کاک چا کور اول اول لور شاه و کوندوز کوره کیر
 اولیم بن کیکینده قولم اول اول ایدوب کیر کیم کاج کیر
 زماندن حقانی کنزی ماننده اول محکم کیم کور کورم اولم بدیم
 بو جهان اولت تا دور قیامت اول یوقه بو صوفیق کیش کورم اولم بدیم
 کور اولم دیریم بوکل اول کرک عارف اولم کیر جهانده
 کیم کیم پور بریاشی عابد سلارزاه عارف اولم کیر جهانده
 عاشق پاک نظر در عاشق پاک نظر اولم کیر جهانده
 کورتا کیر کور بوق اگر ک نظر اولم کیر جهانده
 بافت کور تا کیر کور کیم کیم کیر کور کیر کور کیر کور کیر
 کیروب صاف چن باک نظر کیم کیم کیر کور کیر کور کیر کور کیر
 بلکه کیم در مایحور کیم کیم کیر کور کیر کور کیر کور کیر
 کیم کور کیم کور کیم کیم کیر کور کیر کور کیر کور کیر

دار دار الیم یون قطعی اصل تلون قطع کنار
 اول کولون دستار کور کور کور کور کور کور کور کور
 یولکده قلوب صولون دستار کور کور کور کور کور کور
 کیر یاری یولکده قلوب صولون دستار کور کور کور کور کور
 اول کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور
 کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور
 کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور
 کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور
 کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور
 کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور
 کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور
 کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور
 کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور
 کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور
 کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور
 کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور

